

Ostatni czwarty rozdział (s. 241–347) *Prawo zobowiązań*, zawiera charakterystykę prawa zobowiązaniowego, podzielonego klasycznie na zobowiązania z kontraktów i deliktów. Trzecią część tego rozdziału stanowi bardzo interesujące, choć niefortunnie ułożone w przejrzystej i logicznej dotychczas systematyce treści, *postscriptum: prawo rzymskie i świat współczesny*. *Postscriptum* przedstawia prawo rzymskie w Cesarstwie Wschodnim do jego upadku w 1453 r. i na zachodzie średniowiecznej Europy. Autor omawia dalej recepcję prawa rzymskiego, wiele miejsca poświęcając klimatowi intelektualnemu jej realizacji w Niemczech, Niderlandach i Szkocji oraz obecności prawa rzymskiego w krajach basenu Morza Śródziemnego. Najciekawsza dla polskiego historyka prawa jest część *Postscriptum Prawo rzymskie w Anglii*.

Odnotowując obecność nowego podręcznika prawa rzymskiego na angielskim rynku wydawniczym i pozytywnie oceniając jego walory treściowe i dydaktyczne, warto podkreślić jego wartości dla polskiego czytelnika, mającego do dyspozycji wiele dobrych podręczników i skryptów. Najwartościowszy poznawczo jest wspomniany wyżej podrozdział ostatniego, czwartego rozdziału poświęcony obecności prawa rzymskiego w Anglii. A. Borkowski obala powszechne, jak się wydaje, w naukach historycznoprawnych w Polsce przekonania o nieobecności prawa rzymskiego w Anglii. W okresie średniowiecza stanowiło ono element formacji intelektualnej (prawniczej) wykształconych na uniwersytetach sędziów królewskich i kościelnych oraz urzędników kanclerskich i Admiralicji. Przekonująca jest analiza czynników, które nie sprzyjały wpływom rzymskim na system prawa angielskiego w dobie Tudorów i Stuartów, ciekawe są rozważania o zapożyczeniach terminologicznych i maksymach rzymskich funkcjonujących w angielskiej kulturze prawnej czasów nowożytnych. Świadectwem współczesnej obecności prawa rzymskiego, zwłaszcza rozwiązań prawa zobowiązaniowego, są 4 kazusy z lat 80. i 90. naszego stulecia.

Walorem pracy jest też bibliografia, zawierająca nie tylko wykaz źródeł oryginalnych, ale i sporo pozycji monograficznych, syntez i podręczników, niestety tylko angielskojęzycznych.

EWA BORKOWSKA-BAGIEŃSKA (Poznań)

Francesco Sini, *A quibus iura civilibus praescribebantur. Ricerche sui giuristi del III secolo a.C.*, Torino 1995, ss. 172.

Jurisprudencja odegrała bardzo ważną rolę w powstaniu rozwiniętego prawa rzymskiego i dlatego jest zrozumiałe oraz uzasadnione, iż badania nad działalnością prawników rzymskich stanowią wyraźny obszar w studiach romanistycznych. Do tego kierunku badań należy prezentowana monografia F. Siniego, profesora prawa rzymskiego na Uniwersytecie w Sassari na Sardynii, poświęcona prawnikom rzymskim z trzeciego wieku przed Chrystusem.

Jako zagadnienie centralne w podjętych studiach wskazuje F. Sini dwie kwestie: problem wykorzystania przy rekonstrukcji tekstów prawnych danych zachowanych poza Digestami Justyniana, przede wszystkim w źródłach literackich oraz stopień rozwoju jurysprudencji rzymskiej w trzecim wieku przed Chrystusem.

Wyróżnione przez F. Siniego zagadnienia badawcze znalazły wyraz w formalnym układzie prezentowanej pracy. Dzieli się ona na dwie części: pierwszą noszącą tytuł *Ius publicum i ius sacrum we fragmentach «extra digesta tradita»*. *Literatura romanistyczna do Otto Lenela* (s. 19–67) i drugą zatytułowaną *Prawnicy i fragmenty* (s. 71–153).

W części pierwszej, rozdział pierwszy poświęcony jest literaturze romanistycznej od XVI do XVIII w. Rozdział drugi ma za przedmiot przyjęte w *Paligenesia iuris civilis* Otto Lenela zasady pomijania tekstów prawników rzymskich. Dokonany w części pierwszej przegląd literatury romanistycznej wskazuje, iż przyjęta przez O. Lenela zasada, iż *Omissa sunt praeterea quaequum-*

quae sive ius publicum sive sacrum spectant fragmenta extra digesta tradita była wyrazem postawy dobrze zakorzenionej w romanistyce. Lektura pracy F. Siniego stawia zatem czytelnika wobec jednego z istotnych problemów metodologicznych w romanistyce sprowadzającego się do odpowiedzi na pytanie: czy można oprzeć się na źródłach literackich przy rekonstrukcji tekstów prawnych i poglądów prawników?

Konstrukcja części drugiej prezentowanej monografii jest przykładem odpowiedzi pozytywnej na to pytanie. Część druga składa się z pięciu rozdziałów poświęconych prawnikom. Są to przedstawieni w kolejności chronologicznej: P. Sempronius Sofos, Tiberius Coruncanus, Cornelius Lentulus, P. Licinius Crassus i Sextus Aelius Pactus Cato. Układ rozdziałów jest jednolity. Rozpoczynają się od przedstawienia informacji bibliograficznych o prawniku, następnie prezentowane są zachowane fragmenty z poglądami jurysty, po czym przeprowadzana jest ich analiza. Podstawą rekonstrukcji fragmentów są w większości źródła literackie. Wśród problemów rozważanych przez prawników z III w. p. Chr. spotykamy tak doniosłe zagadnienie interpretacyjne jak podjęta przez Sempronia Sofosa kwestia, którą ze sprzecznych ustaw uznać za obowiązującą (s. 76) oraz rozważany przez Sextusa Aelusa przypadek odpowiedzialności kontraktowej pozwalający na ogólniejszy wniosek, iż już w wieku III p. Chr. znane były kontrakty konsensualne (s. 143). Takie spostrzeżenia przemawiają za prezentowanym przez F. Siniego poglądem, iż już w III w. p. Chr. dostrzec można w działalności jurystów dojrzałą refleksję prawną. Warto zaznaczyć, iż jest to pogląd polemiczny wobec prezentowanego w, między innymi, „klasycznym” opracowaniu historii jurysprudenii rzymskiej F. Schulza (*Geschichte der römischen Rechtswissenschaft*, Weimar 1961). Monografię kończy wykaz źródeł i cytowanych autorów.

WOJCIECH DAJCZAK (Toruń)

Księga Jadwiżańska. Międzynarodowe Sympozjum Naukowe: Święta Jadwiga w dziejach i kulturze Śląska. Wrocław-Trzebnica 21–23 września 1993 roku. Wrocław 1995. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 494, ilustracje.

Osoba i działalność św. Jadwigi Śląskiej, córki hr. Bertolda III v. Diessen-Andechs, tytularnego księcia Meranu, żony Henryka Brodatego, jest wprawdzie dobrze znana dzięki wnikliwym badaniom uczonych zarówno polskich, jak niemieckich, niemniej jednak wspólna polsko-niemiecka sesja naukowa zorganizowana w 750-lecie jej śmierci we Wrocławiu i Trzebnicy w dniach od 21 do 23 września 1993 r., dzięki spojrzeniu uwzględniającemu najnowsze badania w tej dziedzinie mogła przynieść wiele nowego i godnego uwagi. Pokłosie tego sympozjum ukazało się po dwóch latach w postaci efektownej *Księgi Jadwiżańskiej*.

Wyniki swych badań i przemyśleń przedstawiało na nim szerokie grono autorów ze środowisk naukowych Wrocławia, Krakowa, Opola, Warszawy, Poznania, Lublina, Torunia, Częstochowy i Zielonej Góry, ze strony niemieckiej zaś z Moguncji, Trewiru, Oldenburga, Münster, Marburga, Maria Laach i Andechs, reprezentując szereg dyscyplin: od historii ogólnej, społecznej, historii Kościoła, w tym zwłaszcza śląskich domów zakonnych, historii literatury średniowiecznej i późniejszej, historii sztuki i archeologii, poprzez tematykę źródłoznawczą, aż po badania historyczno-antropologiczne, wszystko to zaś na kanwie i w odniesieniu do osoby św. Jadwigi i jej bezpośredniego oraz szerzej traktowanego otoczenia. Tematyczną zawartość *Księgi Jadwiżańskiej* lepiej uunaocznia zamieszczone w niej referaty, mianowicie: *Śląsk przed lokacją i kolonizacją na prawie niemieckim* (L. Tyszkiewicz), *Schlesien zur Zeit der Hl. Hedwig* (J. J. Menzel), *Rodzina świętej Jadwigi* (J. Swastek), *Podstawy bytu konwentu trzebnickiego* (K. Bobowski), *Der Konvent*